

ИСТРАЖИВАЧКО ЧИТАЊЕ, СТВАРАЛАЧКИ ДОЖИВЉАЈ И ПОУЗДАНА ИНТЕРПРЕТАЦИЈА КЊИЖЕВНОГ ДЈЕЛА

(Миодраг Павловић, *Сјреми се да говориш*, Друштво за српски језик и књижевност Србије, Београд 2014, 324 стр.)

Књига *Сјреми се да говориш*, која је у издању Друштва за српски језик и књижевност Србије постхумно објављена, представља значајну збирку радова стручњака који је свој живот посветио проучавању и тражењу адекватних методичких модела у настави књижевности, и јавља се као резултат његовог дугогодишњег рада на актуелним питањима наставе књижевности. У њој налазимо, како приређивачи проф. др Бошко Сувајџић и проф. др Зона Мркаљ истичу, текстове онога који је учење начинио креацијом а ученике оданим и вјерним сабесједницима (5). За Миодрага Павловића настава не представља механичко преношење знања, овај афирмисани методичар у наставној теорији и пракси види умјетност. Своју стручност и умјешност на пољу методичких проучавања, провјеравану на научним скуповима, стручним семинарима и методичким радионицама, аутор је преточио у многобројне радове од којих се шеснаест, по одабиру приређивача, нашло унутар корица ове књиге. Ријеч је о књижевно-научним и наставним приступима методским јединицама из области књижевности које су заступљене у наставним програмима основних и средњих школа. М. Павловић се заиста на студиозан и креативан начин посветио проблематици наставе књижевности, посматрајући је са два врло важна аспекта: са аспекта предавача и са аспекта слушаоца, односно ученика. Застарјелим методичким моделима, ригидним правилима и превазиђеној методичко-дидактичкој пракси, по ауторовом мишљењу, нема мјеста у савременом наставном процесу. Неиновативан рад са ученицима на часу захтијева

* marija.vukovic@mail.ru, vasicjelena94@gmail.com

мијењање метода, да он не би прешао у пуки механизам који само штети васпитно-образовном процесу.

Нимало случајно, књигу отвара рад *Васијишне вредности узорних ликова у прозним делима из школској програма* (11–18). Васпитно дејство наставе књижевности у наставном процесу има истакнут значај. Читањем књижевноумјетничких дјела ученици стичу и проширују драгоцену сазнања и интелектуално сазријевају, а највећи утицај заправо имају књижевни ликови. Узорни јунаци лако освајају пажњу најмлађих читалаца јер остварују блискост и узајамно повјерење са главним ликом, неријетко дјететом, а самим тим и са читаоцем. Најмлађи читаоци запажају истакнуте врлине узорних ликова, њихову добронамјерност, искреност и племенитост, те према њима осјећају наклоност и блискост. „Речи и поступци узорних ликова за главне јунаке, подједнако као и за читаоце, драгоцен су животна сазнања. Њихове исказе деца памте и тумаче, а настоје и да их примене у конкретним околностима” (16). У овом раду приказана је адекватна наставна методологија, која је од кључног значаја, јер се приликом тумачења ових ликова „успостављају психолошка, филозофска, егзистенцијалистичка, социолошка и етичка гледишта”, (16) те се темељном анализом узорног лика омогућава приступ поетском и естетском својству књижевноумјетничког дјела што ствара повољне услове за васпитно дјеловање.

Истој узрасној доби посвећен је и рад *Методички приступи лирској поезије у млађим разредима основне школе* (19–40) којим М. Павловић наставницима даје путоказ како да проведу најмлађе читаоце кроз свијет лирске поезије. „Нема сумње да највећи терет али и највећи изазов увођења ученика у свет лирске поезије припада учитељима. Учитељ ће бити у прилици да лирско дело ученицима представља на доживљајни начин, да их упознаје са особеностима лирске песме и да именује основне појмове везане за свет лирског дела” (19). Свијет лирске поезије за најмлађе је својеврсно извориште снажних читалачких доживљаја и мотивациони подстрекач, који наставник треба повољно искористити како би методичким обликовањем лирске пјесме подстицајно дјеловао на стваралачке активности ученика, њихову машту, емотивно и интелектуално ангажовање приликом анализе сложених значења текста. „Тај склад емотивног, духовног и интелектуалног треба да буде упориште сваког ваљаног методичког рада приликом обраде лирских књижевних дела у млађим разредима основне школе” (20).

Стваралаштво у стиховима због специфичности стилизације језичког израза представља изазов и за ученике и за наставнике. Да би анализа ове врсте књижевноумјетничких текстова била квалитетна и успјешно реализована, потребно је да наставник на систематичан, организован и методички осмишљен начин приступи интерпретацији. У радовима: *Насџавна инџерпретација* Бачког растанка *Бранка Радичевића* (137–152); *Насџавна инџерпретација* *Пушкинове њоеме* Цигани (153–172); *Поезија Шарла Бодлера у насџави* (173–190) дати су модели успјешне реализације часова са адекватним методичким и методолошким упутствима, и комплетном књижевно-теоријском анализом ових наставних јединица. Почетно поглавље првог рада посвећено је реализацији процеса мотивисања ученика за читање, доживљавање и тумачење пјесме *Ђачки расџанак*. Највећа пажња усмјерена је ка увођењу наставника у поступак интерпретације при чему је темељно обрађено разгравање мотива, експозиција, централни и завршни дио пјесме те успостављање паралелизама временских одредница. Поред тога, наведени су начини подстицања ђака на анализирање књижевноисторијског значаја Радичевићеве поеме. Како наглашава аутор, важност мотивације и подстицања ученика за истраживачки приступ дјелу су незаобилазни елементи наставне праксе и предворје интерпретације књижевног дјела. М. Павловић заправо у сваком раду, према специфичностима наставне јединице даје формуле и готове обрасце за *насџавнике*, истраживачке задатке, предлаже припремне активности наставника и план методичких активности за интерпретације поеме/пјесме, примарне изворе и секундарну литературу неопходну при тумачењу, низ припремних активности *ученика*, која се реализује путем конкретних истраживачких задатака. Радови садржани у овој књизи веома живо доносе атмосферу часа, садржај и динамику рада чији резултат на крају интерпретације потврђују покретање стваралачких активности ученика кроз ваљану дискусију или есеј-тест на предложене теме.

Тако и анализа Бодлерове поезије (збирке *Цвијеће зла* и пјесама *Сатласја*, *Албајрос* и *Сџрвина*), у интерпретацији М. Павловића задобија ореол приступачне поезије на којој ђаци уз помоћ вјештог и надахнутог наставника сагледавају интензитет и значај модерне, уочавају нова стилска средства и тумаче их у контексту модерне (174), симболику „коју понекад скривену и недокучиву, нисмо спремни да запазимо, разумемо и прихватимо” (177), истовремено учећи да откривају смисаону поенту *Албајроса* „значајну животну противуречност да често управо оно што у

живот појединца уноси лепоту, задовољство и срећу, може постати извориште велике патње, па и неутешности” (183). У току фазе часа именоване као *присјуйни разговор* акценат је на симболу као конвенцији присутној у широј друштвеној заједници (у маркетингу, рачунарству, лична симболика) и симбола у свијету умјетности који има оригиналну естетску вриједност (179). И пјесму *Саїласја* наставник уводи ученике подсјећајући их на „могућност изрецивог и неизрецивог, на моћ и немоћ речи с којима се човек свакодневно суочава” (176).

У оквиру рада *Наставно тумачење ејске пјесме Бој на Мишару у првом разреду средње школе* (85–100) аутор је пажњу посветио образовним, васпитним и функционалним циљевима тумачења народне епске пјесме *Бој на Мишару*, са посебним нагласком на важности мотивације ученика за истраживачко читање пјесме, значај стварања адекватних радних околности и тумачења ликова, стилских средстава и симболике пјесме. Аутор указује на неопходност успостављања дистинкције између историјског и умјетничког у пјесми. Такође, значајна пажња посвећена је дводијелности композиције и функцији централних стихова пјесме. Са друге стране, успјешну обраду ове пјесме омогућава ученичко искуство у тумачењу народне пјесме које су стекли још у основној школи што олакшава временску локализацију и локализацију тематског круга коме пјесма припада. Обрада ове пјесме отвара могућност поређења истих мотива у различитим умјетностима (на примјер у књижевности и сликарству), те организовање одређених екскурзија, с обзиром на важност топонима из ове пјесме.

Проблематика методичког и методолошког приступа интерпретацији приповиједака изнесена је у радовима: *Обрада приповијетке Кањош Мацедоновић Стефана Мићрова Љубише у основној школи* (41–60) и *Припремање наставника за интерпретацију приповијетке Госпа Нола Исидоре Секулић* (215–228). Методички и методолошки приступи анализи ових дјела руковођени су циљем да се наставник уведе у иновативне и наставне методе, које представљају освјежење и олакшавају проблемски приступ и умијеће ученика да у датим текстовима препознају, интерпретирају и расвјетљавају естетске функције, приповијетачки поступак и универзална значења дјела. Приликом обраде приповијетке „Кањош Мацедоновић” важно је извршити правилну и детаљну локализацију текста ради увођења ученика у свијет овог књижевног дјела. С друге стране, опус Исидоре Секулић због своје обимности и значаја не дозвољава усмјеравање на само једну приповијетку већ захтијева темељан и

опсежан приступ. Припремни и исраживачки задаци дати у раду омогућавају наставницима адекватно обликовање и усмјеравање тока часа, имају циљ да код ученика подстичу стваралачке активности, формирају критичко мишљење те његују и усавршавају истраживачке вјештине. „Зато ће припремни и истраживачки задаци функционисати на плану мотивације, читања, доживљаја и разумевања дела, у широкој и ужој локализацији и развоју способности самосталних методолошких приступа прозним књижевним дјелима” (216).

Сличан приступ огледа се и у осталим радовима који су нашли мјесто у овој књизи. У *Насџавној инџерпретацији* Фауста Јохана Волфганга Гетеа (229–258) аутор истиче функционалне методичке радње и активности који подстичу интересовања ученика за дјело и активирање њихових истраживачких и стваралачких вјештина. Наставна интерпретација Гетеовог *Фауста* изискује посебне предострожности, јер се ради о тексту изузетне сложености и важности за развој књижевноумјетничког стваралаштва. Рад показује да главни предуслов добре интерпретације књижевног дјела остаје наставникова даровитост и знање који су услов и предуслов сваке методичке умјешности. Оваква интерпретација *Фауста* какву је М. Павловић дао у овом раду формулисањем одређених истраживачких задатака, придавање важности „рецепцијским околностима”, повољном радном окружењу, сарадничком односу са ученицима у току припремне фазе која наставнику омогућава да, уочивши потешкоће на које ученици наилазе током рада, помаже у њиховом разрјешавању (229) могући су, закључак је наш, само уколико је наставник посвећен своме послу као што је то био наставник М. Павловић. Динамика и ток интерпретације овог слојевитог књижевног дјела и обрада мотива продаје душе ђаволу распрострањеног у великом броју умјетничких дјела која ће од ученика тражити да се „додатно доживљајно и умно ангажују” (237), плијени једноставношћу језика којим су кроз анализу Фаустовог животног пута заодјенута универзална искуства о природи људског сазнања, моћ и немоћ стваралачких снага, немоћ људског ума да достигне апсолутну спознају и смисао постојања (244), значај непосредног животног искуства, моћ љубави, „слику људске немоћи да благовремено препозна, доживи, оствари и задржи вредности у животу” (250), „усклађеност човекових духовних и животних снага” (255), доживљај вјере и љубави којом се трајно снажи људски хуманизам (256), итд.

Ништа мање предострожности не изискује интерпретација књижевних дјела Антона Павловича Чехова. Настава књижевности је усмјерена

ка томе да ученицима представи књижевна дјела која ће подстакнути њихову пажњу и истраживачки однос према тексту, а такву репрезентативност, према мишљењу аутора, посједују дјела Антона Павловича Чехова. М. Павловић прати узлазну линију сазнајних могућности ученика при наставној обради Чеховљевих дјела (која се проучавају и у својој основној и средњој школи), потенцирајући адекватан приступ који подумијева низ методичких поступака. На примјерима новела *Шала* и *Туја* и драме *Ујка Вања* показан је одговарајући начин тумачења какав би наставници могли спровести у наставној пракси.

Значајну пажњу М. Павловић је посветио коришћењу одломака, који су врло економични у настави и којима се због обимности садржаја често прибјегава у настави књижевности. При томе се најчешће оперише одломцима који су понуђени и обрађени у уџбенику, али у зависности од наставних циљева који се желе постићи, наставник, уз поштовање одређених критеријума, може самостално изабрати одређени одломак. Будући да избор и формирање одломака представљају врло учестао проблем са којим се наставници сусрећу, драгоцене су упутства која читалац може наћи у радовима: *Досишеј Обрадовић* Живот и прикљученија (123–136) и *Наставна обрада одломка из њредјовора* за Антологију новије српске лирике *Бојдана Поповића* (191–214). У обради Доситејевог дјела аутор предлаже одломак који је најпогоднији за остварење оптималних наставних циљева. У оквирима методичких разматрања истакнут је значај теоријског упознавања са појмом просвећености и жанром аутобиографије и формулисани задаци којим се ученици подстичу на рад и уче кроз одговарајући приступ дјелу. Уз поменуте задатке, представљене су могућности да се ставови и утисци стечени приликом тумачења одломка преточе у мотивациони подстицај за остваривање стваралачких активности.

Радам о *Антологији* Богдана Поповића предочен је потенцијални радни материјал за ученике, као и начин остваривања стваралачких активности које могу бити реализоване кроз потенцијално ученичко самостално састављање антологије. Обрада овог одломка прилика је да се ученици упознају са главним карактеристикама доброг пјесништва, да теоријски и доживљајно сазнају шта је то добра пјесма, шта „целу” пјесму чини „лепом”, који су то естетски критеријуми највишег реда од којих је пошао Богдан Поповић у састављању ове, у настави књижевности, незаобилазне антологије. М. Павловић веома надахнуто објашњава три позната мјерила Б. Поповића према којима је састављена антологи-

ја, а да би их ученицима у потпуности приближио, он наводи супротна мјерила и ефекте поезије која се не одликује нареченим критеријумима, „извор обмане од којег се човек не може довољно начувати” (200), али и сва друга обиљежја *Анџолоије*. Интерпретацију одломка, прије него што да структуру и исцрпни садржај часа: припремни радни материјал, радни материјал за ученике, уводни разговор, интерпретације, стваралачке активности поводом наставне обраде, односно свој осврт на умјетност, на поезију и смисао љепоте у поводу датог одломка, М. Павловић ће поентирати и Гетеовим ријечима. „Најширем кругу читалаца треба давати само оно што је најлепше. Лепота је као и истина: она привлачи к себи човеково искуство. Ко је чуо истину тај је неминовно на путу к њој, ма колико још пута залутао и ма какве препоне сретао. О лепоти вреди исто. Као што каже стари Гете: ‘У песништву је корисно само оно што је велико и чисто. Несавршено песништво само развија наше мане, тиме што заразне песникове слабости и ми примамо. И то их примамо и не знајући, јер не можемо да увидимо да је оно што годи нашој природи несавршено’” (202).

Проблемски и истраживачки приступ у настави илустрован је и кроз наставну обраду Вуковог *Рјечника*. Радом *Истраживачка насџавна обрада Вуковог Рјечника* (61–84) предочен је посебан значај Вуковог лексикографског рада, првенствено *Рјечника* из 1852. године који представља зачетак савремене српске лексикографије и који, као што је познато, има велику вриједност у развоју српске филологије. Вукови рјечници су уједно и свједочанство о народном говору, обичајима, религији, што је показано на бројним примјерима, као што је, у раду наведени, појам *добре молишве* (71), али је и кроз друге примјере, предочено Вуково специфично и оригинално тумачење одредница. У оквирима структуре *Рјечника*, пажња је посвећена и жанровском одређењу текстова. Ипак, централни дио овог рада посвећен је начинима истраживачке обраде Вуковог *Рјечника*. Истраживачка обрада, утемељена у пракси истраживачког читања, ученицима омогућава улогу активних читалаца и мотивише их да се посвете садржини текстова и њиховом тумачењу. Ученици ће значај Вуковог *Рјечника* разумјети кроз вјежбања, при чему се може организовати групни облик рада, гдје би једна група истраживала филолошке дискурсе текстова изабраних одредница, друга историјске, а трећа етимолошке дискурсе (81-82).

Циљ рада *Књижевноисторијски приступ у насџави књижевности* (111–114) јесте истицање значаја адекватног књижевноисторијског при-

ступа у настави књижевности. С обзиром да су планови и програми у средњој школи засновани на књижевноисторијској периодизацији, овакав приступ у настави је незаобилазан, па је због тога врло важна усаглашеност програма са објективним способностима ученика. М. Павловић истиче недостатак теоријске заснованости књижевноисторијског приступа програмским садржајима и методичкој литератури, сматрајући да би методика наставе књижевности требало да креативно користи достигнућа и методологију историје књижевности. Тиме би се, а уз коришћење резултата других научних дисциплина из поља књижевности, важно је истаћи, изградио цјеловит методички систем. Један од креативних методичких приступа настави историје књижевности јесте проблемски приступ, који се у овој области показао и као најадекватнији.

Рад *Стваралачке активности ученика њоводом тумачења књижевног дјела* (259–298) показује да методичке радње и активности на часу, које посредују између ученика и књижевног дјела морају имати истраживачку природу и бити подешене тако да активирају максималне емотивне, интелектуалне и стваралачке потенцијале ученика. „Квалитетна је она настава књижевности која посједује стваралачки карактер” (259), а који се огледа свим нивоима развијања и унапређења мисаоног и сазнајног процеса код ученика. „Стваралачке активности у настави књижевности испољавају се у темељним продуктивним радњама и поступцима посредством којих се садржина књижевних дјела прихвата, а то су читање и тумачење. Ову стваралачку делатност наставник треба да мотивише, подстрекује и развија промишљеним методичким садржајима и формирањем радних околности које погодују делатности стваралачког читања и истраживачког интерпретирања дела” (261). Да би стваралачке активности биле функционалне нужно је да наставник темељно осмисли и припреми ученике на сусрет са свијетом дјела и да у току наставне обраде дјела остварује образовне, васпитне, естетске и практичне циљеве. У раду је дато неколико модела остваривања стваралачких активности у току обраде књижевних дјела заједно са припремним и истраживачким задацима који омогућавају наставницима лакше обликовање и усмјеравање тока часа и датих стваралачких активности.

Књигу затвара рад који обрађује тематику несадржану у наставним програмима а то је школска интерпретација „забавног” романескног остварења која у односу на наставно градиво има нешто другачије циљеве. Популарни романи, у раду *Забавни (популарни) роман у настави (Петар Хеј: Осећај госпођице Смиле за снег)* (299–316), најчешће су одре-

ђени за „испуњавање доколице” и захваљујући маркетиншкој промотивности и тржишној доступности, по мишљењу аутора, „обавезују” наставну праксу да их на одговарајући начин инкорпорира у свој рад. Управо због њихове актуелности и утицаја на све друштвене групе не треба га искључивати из школског штива, већ напротив омогућити ученицима да *популарне, забавне романе* „критички одабирају, зналачки тумаче и вреднују, а не да њиховом некритичком рецепцијом проблематизују или дестабилизују дугогодишње његован литерарни укус” (300). Бројни су васпитни, образовни, естетски и практични циљеви укључивања у наставу ове врсте романеског остварења, јер школске околности, уз правилно методичко руковођење наставника, омогућавају ученицима да дјелу овакве врсте приступају на објективан и критички начин, те онемогућавају затварање у једнострану гледишта и формирање стереотипних ставова.

Уопште не сумњамо да ће књига *Сприми се да говориш* аутора Миодрага Павловића, која није случајно насловљена императивном конструкцијом *сприми се да говориш*, јер свака успјешна интерпретација књижевног дјела, како из књиге видимо, подразумева наставничко озбиљно и системско припремање за час, за наставну праксу Републике Српске представљати право методичко освјежење јер иновативношћу и креативношћу интерпретација отвара нове димензије и погледе на наставу књижевности.

Уз жаљење што овим приказом нисмо у потпуности успјели пренијети ширину и домете понуђених интерпретација, приказ завршавамо ријечима приређивача: „Нека ти ова књига, уважени читаоче, буде од користи у формирању сопственог искуства. Нека те подстакне да истраживачки читаш, стваралачки доживљаваш и поуздано интерпретираш књижевно дјело, у складу са сопственим могућностима, способностима, предзнањима и интересовањима. Нека те спреми на сусрет са уметничким делом/животом на организован, систематичан, методички и методолошки осмишљен начин [...] Веруј аутору књиге. Ономе који одише племенитом духовношћу. Од њега се у редовима који су пред тобом, о лепотама живота има шта сазнавати, а о књижевности поучити” (5).

